

ΟΙ ΣΥΝΟΙΚΙΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΤΩΝ ΓΕΝΙΤΣΩΝ ΚΑΤΑ ΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ

Στὸ Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Μακεδονίας ἔχουν συγκεντρωθῆ καὶ φυλάσσονται, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ὅσα ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἔχουν διασωθῆ στὴ Μακεδονία. Μέρος τῶν πολύτιμων αὐτῶν ἀρχείων ἀποτελοῦν καὶ τὰ τεφτέρια τοῦ ὀθωμανικοῦ αὐτοκρατορικοῦ κτηματολογίου (defter-i hakanî), καθὼς καὶ τὰ τεφτέρια τῆς φορολογικῆς ὑπηρεσίας κτημάτων. Οἱ κώδικες αὐτοί, πού ἀρχίζουν ἀπὸ τὰ μέσα περίπου τοῦ 19ου αἰ., δὲν ἔχουν ἀκόμη κινήσει τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐρευνητῶν. Εἶναι βέβαιο ὅτι ἡ προσεκτικὴ τους μελέτη θὰ προσφέρῃ στὴν ἱστορία τῆς τουρκοκρατίας στὴ Μακεδονία πολλὰ καὶ ἀκριβῆ δημογραφικὰ στοιχεῖα. Μὲ τὴ μικρὴ αὐτὴ ἐργασία ἐπιχειροῦμε μιὰ πρώτη, σύντομη προσέγγιση στὸν τεράστιο ὄγκο τοῦ ὑλικοῦ πού περιμένει τὸν ἐρευνητῆ, ἐξετάζοντας πῶς παρουσιάζονται στὰ τουρκικὰ ἀρχεῖα οἱ συνοικίες καὶ οἱ δρόμοι τῆς πόλης τῶν Γενιτσῶν κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα· ἀκόμη γίνεται προσπάθεια νὰ ἐξαχθοῦν συμπεράσματα σχετικὰ μὲ τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴν ἐθνικὴ σύνθεση τῶν κατοίκων τῆς πόλης αὐτῆς κατὰ τὴν ἴδια ἐποχὴ¹.

Γιὰ τὰ Γενιτσά, δυστυχῶς, δὲν ὑπάρχουν πολλὰ τεφτέρια· τὰ τουρκικὰ ἀρχεῖα πού βρισκόνταν ἐκεῖ καταστράφηκαν τὸ 1912 μὲ τὴν εἴσοδο τῶν ἐλληρικῶν στρατευμάτων στὴν πόλη. Σώθηκαν ἐλάχιστα, ὅσα βρισκόνταν στὶς κτηματολογικὲς καὶ φορολογικὲς ὑπηρεσίες τῆς Θεσσαλονίκης (εἰκ. 1).

Ἀνάμεσα στὰ ἀρχεῖα αὐτὰ βρισκόνται καὶ τρία φορολογικὰ τεφτέρια, πού περιέχουν τὰ στοιχεῖα πού μᾶς ἐνδιαφέρουν. Τὰ τεφτέρια αὐτὰ εἶναι τοῦ εἴδους πού ὀνομάζεται *hülâsa*· εἶναι δηλαδὴ τὰ βιβλία, ὅπου καταγράφονταν συγκεντρωτικὰ οἱ «οἰκογενειακὲς μερίδες» τῶν κατοίκων ἐνὸς τόπου. Σ' αὐτὰ σημειώνονται οἱ κάτοικοι κάθε συνοικίας μὲ τὴν κτηματικὴ περιου-

1. Στὴν ταύτιση τῶν ὀνομάτων τῶν συνοικιῶν καὶ τῶν δρόμων τῶν Γενιτσῶν πού βρίσκουμε στὰ τουρκικὰ ἀρχεῖα μὲ βοήθησαν πολὺ οἱ παλαιοὶ κάτοικοι τῆς πόλης κ.κ. Χρήστος Μπόσκος καὶ Ἀθανάσιος Δόμπης, καθὼς καὶ ὁ τεχνικὸς τοῦ Δήμου κ. Ἐμμ. Παπαστοιτίσης, τοὺς ὁποίους θερμὰ εὐχαριστῶ. Δὲν ὑπάρχουν πιά δυστυχῶς οἱ παλαιοὶ κάτοικοι, πού γνώριζαν τοὺς δρόμους μὲ τίς τουρκικὲς τοὺς ὀνομασίες. Παλαιὸς χάρτης τῆς πόλης ἐπὶ τουρκοκρατίας, πού μὲ πολλὰς προσπάθειες καὶ κόπους βρέθηκε, δὲν σημειώνει ὀνομασίες δρόμων καὶ συνοικιῶν. Τὸ σχέδιό τῆς πόλης ἔχει ἐπίσης ἀλλάξει σημαντικὰ καὶ ὀρισμένοι παλαιοὶ δρόμοι δὲν ὑπάρχουν πιά. Ἔτσι δὲν κατορθώθηκε ἡ πλήρης ταύτιση τῶν δρόμων. Στὸν χάρτη (σελ. 168-169) οἱ ὀνομασίες τῶν συνοικιῶν σημειώθηκαν μὲ βάση τὰ ὑπάρχοντα στοιχεῖα καὶ τίς πληροφορίες πού πῆρα.

0 100 200 300 400 500 600 700 800 900 1000

Ναυαγκία (ψηλά Δεσφά)

ΜΑΛΑΚΙΩΝ ΔΕΣΦΑ

Χαλιά Βυρσοδεψεία

Χαλκή Ρεσού

Χαλκή Ουρνούλαου

Χίσιβ Ζακ Μιτζέ

Εσφ. Βόρος

Μεγάλου Γαυρού

Χαμπίε

Καλή Γουρούπ

Γυφτοί

Χαλκή Μαυρογάρα

Ζαβίγιε

Γιακούρι-Μιτζή

Κατ. Μαχαλάς

Καρανλίκ Μπαμπά

Καρανλή Μινακίτζε

Βαμπή Γουρνακίτζε

Βόρος

Μηνούρα Βη

Γουρούπ

Σφαγεία

Θεσσαλονίκης

ΚΑΒΡΗΣ
ΓΙΑΝΝΙΤΩΝ

σία που κατείχε ο καθένας: σπίτια, καταστήματα, άχυρώνες, οικόπεδα, χωράφια, άμπέλια, κήπους κ.λ. Δίπλα στην έγγραφη του κάθε κτήματος αναγράφεται το όνομα του δρόμου ή της τοποθεσίας, όπου βρίσκεται το κτήμα, ή έκτασή του, ο γενικός αύξων αριθμός του στο βιβλίο, όπου τα κτήματα καταγράφονταν κατά περιοχές (τά βιβλία αυτά ονομάζονται Esas «βασικά»)¹, ή αξία του κτήματος σε γρόσια και τέλος ο φόρος που πλήρωνε ο ιδιοκτήτης. Παρατίθεται, τέλος, το συνολικό ποσό του ετήσιου φόρου. Σε περίπτωση που ο ιδιοκτήτης πουλούσε ένα κτήμα του ή αγόραζε ένα άλλο ή έχτιζε σπίτι ή κατάστημα σε οικόπεδό του, ή μεταβολή αναγραφόταν συνήθως με διαφορετική μελάνη, μαζί με την ήμερομηνία και τα στοιχεία για την άνεύρεση της μεταβολής στο σχετικό βιβλίο αγοραπωλησιών².

Στά τρία φορολογικά βιβλία των Γενιτσών που εξετάζουμε δεν αναγράφεται πουθενά ο χρόνος που καταρτίστηκαν. Η παλαιότερη μεταβολή που έχει βρεθεί έχει τη χρονολογία 1308 (=1892). Όπως προκύπτει από τις σημειώσεις που αναγράφονται στα βιβλία, αυτά βρίσκονταν σε χρήση ως το 1328 (1912), ως την κατάλυση δηλ. της τουρκοκρατίας στην πόλη. Από μεταγενέστερη σημείωση, πιθανόν κάποιου από τους υπαλλήλους του Μεταφραστικού Γραφείου του Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης, όπου φυλάσσονταν τα τουρκικά αρχεία ως την κατάργησή του το 1953, πληροφορούμαστε ότι τα βιβλία καταρτίστηκαν τον Φεβρουάριο του 1277 (1862)· θεωρώ όμως πολύ άπιθανη την αναγραφή αυτή, γιατί δεν είναι δυνατόν να μην έγινε καμιά μεταβολή επί τριάντα ολόκληρα χρόνια, ως το 1892 δηλ., που, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, σημειώνεται η πρώτη μεταβολή.

Σχετική με τη χρονολόγηση των βιβλίων είναι και μιá ακόμη σημείωση: Ανάμεσα στους ιδιοκτήτες καταστημάτων στην αγορά των Γενιτσών αναφέρεται και κάποιος Όσμάν Έφέντης· αυτός εμφανίζεται ως ιδιοκτήτης μεγάλου αριθμού παραπηγμάτων. Τον Ιούνιο του 1301 (1885), σύμφωνα με το κτηματολογικό βιβλίο του έτους εκείνου, κληρονομούν την περιουσία του τα παιδιά του. Έπειδή στο φορολογικό βιβλίο που εξετάζουμε αναγράφεται ως ιδιοκτήτης ο Όσμάν Έφέντης, βγάζουμε το συμπέρασμα ότι το βιβλίο αυτό πρέπει να καταρτίστηκε πριν από το 1885· αλλιώς θα αναγράφονταν ως ιδιοκτήτες οί κληρονόμοι του Όσμάν Έφέντη εϋθύς εξ αρχής και όχι σε μεταγενέστερη σημείωση.

Στά φορολογικά αυτά βιβλία αναφέρονται ως μουσουλμανικές οί συνοικίες Hızır Şah Bey, Hacı Oğurlu, Lala Yusuf Bey, Hacı Mustafa, Hacı Resul, Zaviye, Cami^e-i Kebir (Μεγάλου Τζαμιού), Hazine (Χαζνά), Yakup Bey, Hamidiye. Χριστιανικές συνοικίες ήταν ο Κάτω Μαχαλάς (Zir), «Τζουμρά» (Gumrah: περσική λέξη, που σημαίνει «αυτός που έχασε τον δρόμο, ο παρα-

1. Τα βιβλία του είδους αυτού για την πόλη των Γενιτσών δεν σώζονται.

2. Και τα βιβλία του είδους αυτού γά τα Γενιτσά έχουν καταστραφεί.

στρατημένος»), Μπουτσάβα (Буџава) καί Ἐπάνω Μαχαλάς (Balâ) ἢ Ἐπάνω Βαρὸς (Varos-и Balâ) ἢ μόνο Βαρὸς (Varos). Ἡ συνοικία τῆς Ἀγορᾶς (Çarşı) εἶχε σχεδὸν ἀποκλειστικὰ καταστήματα.

Ἡ συνοικία Hizir Şah Bey, πού πρώτη ἀναφέρεται στὰ βιβλία, εἶναι καί ἡ πρώτη πού συναντοῦσε κανεὶς καθὼς ἐρχόταν ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη. Βρισκόταν πρὸς βορρά, δεξιὰ ἀπὸ τὸν κεντρικὸ δρόμο. Λίγο πιὸ πέρα ἦταν καί τὸ ἐμπορικὸ κέντρο τῆς πόλης. Κατὰ μῆκος τῆς Λεωφόρου Μοναστηρίου, τῆς σημερινῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ, βρισκόταν ἡ ψαραγορὰ καί ἡ λαχαναγορὰ, καί πιὸ πέρα ἡ κυρίως ἀγορὰ. Ἐδῶ ἦταν καί τὰ χάνια τῆς πόλης, τουλάχιστο τριάντα. Σῶζεται ἀκόμη ἡ ὄνομασία τῆς τοποθεσίας «Μπροστὰ στὰ χάνια», πού τὴν ἀναφέρει καί ὁ Ἐβλιγιά Τσελεμπή.¹ Ὡς πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια σωζόταν ἐδῶ μιὰ παλιὰ βρύση μὲ πολλοὺς κρουνοὺς. Στὸ σημεῖο αὐτὸ φαίνεται πὼς ἦταν καί τὰ κέντρα διασκεδάσεως τῆς πόλης. Ἀπὸ τὴν ἀγορὰ σήμερα σώζονται μόνο δυὸ-τρία ἐμπορικὰ κτήρια, πού ἡ τοιχοποιΐα τους δείχνει πὼς εἶναι πολὺ παλιά.

Νότια ἀπὸ τὴ Λεωφόρο Μοναστηρίου καί χαμηλότερα ἀπὸ τὸν δρόμο βρισκόταν τὰ βυρσοδεψεῖα (tabağhane). Πιὸ κάτω, ἀνάμεσα στοὺς κήπους, ὑπῆρχε ἕνας ἀνοιχτὸς τόπος μὲ ψηλὰ δέντρα γύρω (namazgâh), ὅπου οἱ μουσουλμάνοι συγκεντρώνονταν καί προσεύχονταν σὲ ἔκτακτες περιστάσεις, ὅπως σὲ λειψυδρία.

Στὴ συνοικία Hizir Şah Bey ὑπῆρχαν οἱ ἐξῆς δρόμοι: Dutlar Altı (Κάτω ἀπὸ τίς μουριές), Manastir Caddesi (Λεωφόρος Μοναστηρίου), Bacdar (εἰσπράκτορα τελῶν ἀγορᾶς), Bit-Pazar (πελιατζίδικα), Çinarlı (μὲ πλατάνια), Hanlar Önü (Μπροστὰ στὰ χάνια), Peramatar (Περαματάρη), Ali Efendi Çikmazi (ἀδιέξοδος Ἀλῆ Ἐφέντη), Tabağhane (Βυρσοδεψείων), Emin Baba, Emin Ağa, Dolaşık (γυριστός), ἀδιέξοδος Hacı Molla, ἀδιέξοδος Hüseyin Efendi, Postahane (Ταχυδρομεῖο), Λεωφόρος Θεσσαλονίκης, Bostan Pazarı (Λαχαναγορᾶς), Balik Pazarı (Ἰχθυαγορᾶς).

Ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς δρόμους ὁ μεγαλύτερος ἦταν ὁ πρῶτος μὲ 65 σπίτια. Συνολικὰ ἡ συνοικία εἶχε 156 σπίτια καί 2 καταστήματα. Ἀσφαλῶς ἦταν μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ κεντρικέες, γιατί βλέπουμε νὰ τὴ διασχίζουν δύο κεντρικέες λεωφόροι· σ' αὐτὴ βρισκόταν ἐπίσης τὸ Ταχυδρομεῖο.

Ἀνεβαίνοντας πρὸς τὸ κέντρο τῆς πόλης, δεξιὰ ἀπὸ τὸν κεντρικὸ δρόμο πού χωρίζει τὴν πόλη στὰ δυὸ, ἦταν ἡ συνοικία Hamidiye. Ὅπως καί τὸ ὄνομά της δηλώνει, ἡ συνοικία αὐτὴ πρέπει νὰ ἰδρύθηκε στὰ νεώτερα χρόνια, καί νὰ ὀνομάστηκε ἔτσι πρὸς τιμὴ τοῦ σουλτάνου Ἀβδούλ Χαμίτ Β' (1876-1909)². Γι' αὐτὸ καί στὰ φορολογικὰ βιβλία σημειώνεται τελευταία.

1. Βλ. Β. Δημητριάδη, Ἡ Κεντρικὴ καί Δυτικὴ Μακεδονία κατὰ τὸν Ἐβλιγιά Τσελεμπή, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 222.

2. Τὴν ἴδια ὀνομασία εἶχε καί ὁλόκληρο τὸ ἰνατολικὸ τμήμα τῆς Θεσσαλονίκης, ἀπὸ

Ἡ συνοικία αὐτὴ τῶν Γενιτσῶν εἶχε τοὺς δρόμους: Boyacı Ođlu, Namazgâh (τόπος λατρείας), Kara Abdi, Λεωφόρος Μοναστηρίου, Çingene Teresi (λόφος Τσιγγάνων) καὶ Ἀγορᾶς. Εἶχε μόνο 14 σπίτια, ἀλλὰ καὶ 103 «κουλέδες», προφανῶς πρόχειρες ἐξοχικὲς κατοικίες, ὅπου ἔμεναν, ὅπως βλέπουμε στὶς σημειώσεις, ἀκτῆμονες Τοῦρκοι, ποὺ ἦρθαν πρόσφυγες ἀπὸ τὶς περιοχὲς τοῦ Βουλτσιτρίν, τῆς Βοσνίας καὶ τῆς Ἑρζεγοβίνης τὸ 1878. Στὴν περιοχὴ αὐτὴ κατοικοῦσε καὶ σημαντικὸς ἀριθμὸς Γύφτων, ὅπως δηλώνει καὶ ἡ ὀνομασία «Λόφος τῶν Τσιγγάνων».

Ἀμέσως μετὰ τὴ συνοικία Hizir Şah Bey ἀναγράφονται οἱ συνοικίες Hacı Uđurlu καὶ Lala Yusuf Bey. Καὶ οἱ δύο ἦταν τουρκικὲς. Ἀπὸ τοὺς δρόμους ποὺ τὶς διέσχιζαν συμπεραίνεται πὺς πρέπει νὰ γειτόνευαν μετὰ τὴ συνοικία Hizir Şah Bey πρὸς τὰ βορινὰ της.

Ἡ συνοικία Hacı Uđurlu εἶχε τοὺς ἐξῆς δρόμους: Ἐμὶν Ἀγᾶ, Tahsildar (εἰσπράκτορας τοῦ φόρου παραγωγῆς), Terzi (ράφτης), Dutlar Altı. Τὰ σπίτια της ἦταν 94.

Στὴ συνοικία Lala Yusuf Bey ὑπῆρχαν οἱ δρόμοι: Λεωφόρος Varoş, Dutlar Altı, Muhtar (Πρόεδρος κοινότητας ἢ συνοικίας) Agarlar, Terzi. Ἡ συνοικία αὐτὴ εἶχε 113 μουσουλμανικὰ καὶ 13 χριστιανικὰ σπίτια. Στὸ τεφτερί σημειώνεται ἐπίσης ὅτι ἀρκετὲς οἰκογένειες ποὺ κατοικοῦσαν στὴ συνοικία αὐτὴ προέρχονταν ἀπὸ τὴ Νικόπολη καὶ μερικὲς ἀπὸ τὴ Σόφια.

Κοντὰ στὴ συνοικία Hizir Şah Bey βρισκόταν καὶ ἡ συνοικία Hacı Resul. Ἦταν ἀρκετὰ χαμηλά ὥστε νὰ περνᾶ ἀπὸ αὐτὴ ἡ Λεωφόρος Μοναστηρίου.

Στὴ συνοικία αὐτὴ σημειώνονται 106 σπίτια. Οἱ δρόμοι της ὀνομάζονταν Dutlar Altı, Ταχυδρομείου, Hanlar Önü (Μπροστὰ στὰ χάνια), Dar (Στενός), Bacdar, Hacı Molla, ἀδιέξοδος Ἀλῆ Ἐφέντη, Ἐμὶν Ἀγᾶ, Λεωφόρος Μοναστηρίου.

Λίγο πιὸ πάνω, στὴν ἀνατολικὴ μεριὰ τῆς πόλης, βρισκόταν ἡ συνοικία Zaviye. Ἡ ὀνομασία δηλώνει πὺς ἐκεῖ κοντὰ ὑπῆρχε τεκὲς μουσουλμάνων δερβίσηδων. Πραγματικά, στὸ νοτιοανατολικὸ ἄκρο τῆς πόλης, ἀνάμεσα σὲ κήπους, ὑπάρχει ἀκόμη καὶ σήμερα ἓνα λίθινο τετράγωνο οἰκοδόμημα, σήμερα ἐκκλησία τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς, τοῦ ὁποίου ἡ τουρκικὴ καταγωγὴ εἶναι φανερὴ· οἱ πληροφορίες ποὺ πῆρα ἀπὸ τοὺς ἐντοπίους λένε ὅτι ἀποτελοῦσε τμῆμα τοῦ τεκέ, καὶ μάλιστα τὸ τζαμί του. Στὴν ἴδια θέση παλαιοὶ κάτοικοι τῶν Γενιτσῶν μετὰ βεβαίωσαν ὅτι ὑπῆρχε ἐπίσης καὶ ἓνας μεντρεσές.

Ἡ συνοικία Zaviye ἦταν ἡ μεγαλύτερη μουσουλμανικὴ συνοικία τῶν

τὰ τείχη καὶ πέρα, ὡς τὴν Ἀποθήκη (Ντιπέ). Τὰ ὅρια τῆς περιοχῆς τῆς συνοικίας αὐτῆς καθορίζονταν μετὰ αὐτοκρατορικὸ διάταγμα (irade), ποὺ εἶχε ἐκδοθῆ στις 29 Ἰουνίου 1327 (1911).

Γενιτσῶν, μέ 260 σπίτια. Οί δρόμοι της εἶχαν τίς ἐξῆς ὀνομασίες: Bürüklen (Μέ τή στροφή), Τζαμοῦ, Idadiye, Hükümet, Badralı Cami^{el}, Gaziler, İsa Bey², Βρύση Buçana, Λεωφόρος İmaret (Πτωχοκομείου)³, Köstekçi Baba⁴, Kara Ağa, Muhtar, Hüseyin Efendi Türbesi (Μαυσωλείου τοῦ Χουσεῖν Ἐφέντη), Sali Türbesi, Βυρσοδεψείου, Müftü Efendi, Çali, Λεωφόρος Varoş.

Δυτικά ἀπό τή συνοικία Zaviye, ἐκεῖ περίπου πού σήμερα βρίσκεται τὸ Γενικὸ Νοσοκομεῖο καὶ τὸ πάρκο, βρισκόταν ἡ συνοικία τοῦ Hacı Mustafa. Σ' αὐτὴ ὑπῆρχε καὶ ἓνα ἀπὸ τὰ λουτρά τῆς πόλης, καθὼς καὶ ἓνας ἀκόμη τεκὲς δερβίσηδων. Στὴ συνοικία αὐτὴ ἀναγράφονται οἱ δρόμοι: Varoş, Θεσσαλονίκης, Μικρὸς δρόμος (Küçük Yol), Dutlar Altı, Köstekçi Baba, Hamam, Λεωφόρος Hükümet (Κυβερνήσεως), ἀδιέξοδος Vastekçi (:), Topal (Κουτσοῦ), Sali Türbesi (Μαυσωλείου τῆς Τρίτης). Ὑπῆρχαν 180 σπίτια μουσουλμάνων καὶ πέντε χριστιανῶν Γύφτων.

Κοντὰ στοῦ τζαμί τοῦ Iskender Bey, πού σώζεται καὶ σήμερα καὶ χρησιμοποιοῦνταν μέχρι πρόσφατα ὡς ἐκκοκκιντήριο βάμβακος, βρισκόταν ἡ συνοικία τοῦ Μεγάλου Τζαμοῦ (Cami^e-i Kebir). Στὴ συνοικία αὐτὴ ὑπῆρχαν 134 συνολικὰ σπίτια μουσουλμανικὰ στοὺς δρόμους: Medrese, Topal, Idadiye (Γυμνασίου), Λεωφόρος Hükümet, Τζαμοῦ, «στὴν ἀδιέξοδο τοῦ Χουσεῖν Ἐφέντη», «στὴ Λεωφόρο Varoş», Θεσσαλονίκης καὶ Çinarlı (μέ τὰ πλατάνια). Ἀρκετὰ νέα σπίτια χτιζοῦνταν στὴ συνοικία αὐτὴ τὸ 1311 (1895).

Ἡ συνοικία Yakub Bey βρισκόταν στοῦ βορειοδυτικὸ ἄκρο τῆς πόλης, ἀνάμεσα στοὺς στρατῶνες καὶ στὴν κεντρικὴ πλατεία τῆς πόλης. Ἐκεῖ ὑπῆρχε ἓνας μεντρεσέ, ἀκριβῶς ὅπου σήμερα εἶναι χτισμένη ἡ ἐκκλησία τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου. Στὴ συνοικία αὐτὴ ἀναφέρεται ὅτι βρισκόνταν οἱ δρόμοι Bürüklen, Λεωφόρος Buçana, Katrango, Ἀράπηδων, Λεωφόρος Θεσσαλονίκης καὶ Medrese Önü (Μπροστὰ στοῦ μεντρεσέ), πού εἶχαν συνολικὰ 120 σπίτια.

Ἀρκετὰ μεγάλη ἦταν καὶ ἡ συνοικία Hazine (Χαζνά), πού σημαίνει «Θησαυρός»⁵. Ἐδῶ ὑπῆρχαν ἡ Λεωφόρος Dutlar Altı, Hazine, Bürüklen,

1. Τὸ τζαμί αὐτὸ ἀναφέρεται καὶ ἀπὸ τὸν Ἑβραϊκὸν Τσελεμπή (βλ. Δ η μ η τ ρ ι ἄ δ η, ἔ.ἀ., σ. 216). Σημαντικὸ βακούφι τοῦ Badralı (ἀπὸ τὴν Πάτρα) μέ πολλὰ σπίτια καὶ καταστήματα ὑπῆρχε στὴ Θεσσαλονίκη.

2. Ὁ İsa Bey ἦταν γιὸς τοῦ Γαζή Ἑβρενὸς Μπέη· στὰ Γενιτσὰ εἶχε χτίσει ἓνα τζαμί, ἓνα σχολεῖο καὶ ἓνα πτωχοκομεῖο (βλ. Δ η μ η τ ρ ι ἄ δ η, ἔ.ἀ., σ. 216, 218). Γιὰ τὸν τάφο του στὰ Γενιτσὰ βλ. ἔ.ἀ., σ. 229.

3. Ὁ Ἑβραϊκὸν Τσελεμπή γράφει ὅτι στὰ Γενιτσὰ ὑπῆρχαν τρία πτωχοκομεῖα (ἔ.ἀ., σ. 220). Δὲν εἶναι γνωστὸ ποῖο ἀπὸ τὰ τρία βρισκόταν στὸν δρόμο αὐτὸ.

4. K ö s t e k σημαίνει «δεσμὰ, ἀλυσίδα». Πιθανὸν ὁ δερβίσης πού εἶχε δώσει τὸ ὄνομά του στοῦν δρόμο αὐτὸ νὰ εἶχε δεθῆ μέ ἀλυσίδες, σὲ ἐνδειχῆ ὑποταγῆς στοῦν Θεό· τέτοιες πράξεις δὲν ἦταν σπάνιες ἀνάμεσα στοὺς δερβίσηδες.

5. Συνοικίες ἢ τοποθεσίες μέ τὴν ὀνομασία αὐτὴ ὑπῆρχαν καὶ σὲ ἄλλες πόλεις καὶ

Λεωφόρος Θεσσαλονίκης, Λεωφόρος Κυβερνήσεως και Βιζανα, με 203 σπίτια συνολικά και πολλά καταστήματα.

Στή συνοικία της Ἀγορᾶς δὲν ὑπῆρχαν κατοικίες. Πόσα ἀκριβῶς καταστήματα βρίσκονταν στὴν Ἀγορὰ δὲν σημειώνεται, γιατί τὰ περισσότερα ἀναφέρονται στὶς οἰκογενειακὲς μερίδες τῶν ἰδιοκτητῶν. Μεγάλος ἰδιοκτήτης, κυρίως παραπηγμάτων στὴν ἀγορά, ἦταν ὁ Ὅσμάν Ἐφέντης ποὺ ἀναφέρθηκε παραπάνω.

Ἀπὸ τὶς χριστιανικὲς συνοικίες ὁ Κάτω Μαχαλάς, ποὺ βρισκόταν ἀνατολικά ἀπὸ τὴν κεντρικὴ πλατεία, ἦταν μᾶλλον ἀραιοκατοικημένος· πολλές φορές τὰ σπίτια βρίσκονταν στὸν ἴδιο τόπο με τὰ χωράφια τῶν ἰδιοκτητῶν. Ἀπὸ τὴ συνοικία περνοῦσαν οἱ λεωφόροι Βαγος, Βιζανα καὶ Θεσσαλονίκης, καθὼς καὶ οἱ δρόμοι Γεωργίτση, Πλατείας (Meydanlık), Karanlık Baba, Kalayci, ἀδιέξοδος Çinris, Γαζή Ἀχμέτ Πασᾶ, Armutci, Τούμπας (Tere), Ὅγλάν Ζαφείρη, Muhtar, Süleyman Yazıcı καὶ ἄλλοι μικρότεροι. Συνολικά ὑπῆρχαν 99 σπίτια. Ἀρκετὰ ἀκόμη χτίζονται τὸ 1312 (1896). Ἀναφέρονται ἐπίσης καὶ 210 ἰδιοκτῆτες μικρῶν χωραφιῶν, χωρὶς ὅμως νὰ ἔχουν καὶ σπίτια.

Στὴ συνοικία Τζουμρά, στὴ βορειανατολικὴ πλευρὰ τῆς πόλης, ὅπου σήμερα εἶναι τὸ Γυμνάσιο, βρισκόταν ἡ λεωφόρος Μπουτσάβα, καθὼς καὶ οἱ δρόμοι Βρύση τῆς Μπουτσάβα, Kalayci, Τσιφλικιοῦ Ἀκῆ Γιακούπ, καθὼς καὶ ἀρκετὰ σπίτια σὲ δρόμους χωρὶς ὀνομασία. Τὸ 1313 (1897) βλέπουμε νὰ χτίζονται πολλὰ σπίτια στὸν δρόμο Καρανλικ Μπαμπὰ καὶ ἄλλοῦ. Στὴ συνοικία συνολικά ὑπῆρχαν 131 σπίτια.

Στὴ συνοικία Μπουτσάβα, βορινὰ ἀπὸ τὴ συνοικία Τζουμρά, ἔμεναν οἱ πιὸ εὐκατάστατοι χριστιανοί. Συνολικά εἶχε 228 σπίτια, τὰ ἑκατὸ ἀπὸ τὰ ὁποῖα βρίσκονταν στὴ Λεωφόρο τῆς Ἐκκλησίας (Klisa Caddesi). Ἀρκετὰ σπίτια βρίσκονταν στὴ Λεωφόρο με τὰ Πλατάνια (Çinarlı Cadde) ἢ στὸν δρόμο τῆς Βρύσης με τὰ Πλατάνια (Cinarlı Çesme)· στοὺς δρόμους αὐτοὺς ὑπῆρχαν καὶ πολλὰ χωράφια καὶ ἀμπέλια. Πολλὰ σπίτια ἐπίσης τῆς συνοικίας αὐτῆς βρίσκονταν σὲ ἀνώνυμους δρόμους. Ὅλα αὐτὰ μᾶς δείχνουν ὅτι ἡ συνοικία μεγάλωνε καθὼς καινούρια σπίτια χτίζονταν στὰ γειτονικά χωράφια.

Ἡ τελευταία χριστιανικὴ συνοικία, ποὺ ἦταν καὶ ἡ πιὸ ἀκραία τῆς πόλης πρὸς τὰ βορινὰ, ὁ Ἐπάνω Μαχαλάς (Balâ Mahalesi) ἢ Βαγος, ἦταν καὶ ἡ μεγαλύτερη, με 449 σπίτια. Ἀπὸ ἐκεῖ περνοῦσαν ἡ Λεωφόρος Pirulik, Αὐγὰνι Çesme (Κρυσταλλοπηγῆς), Kocaman Bozin, Λεωφόρος Ἀγορᾶς, Ἐκκλησίας, Τούμπας (Tere), Hüseyin Bayraktar (Σημαιοφόρου), Hamam (Λουτροῦ), Karanlık Baba καὶ Kibristan (νεκροταφείου).

χωριά. Στὸ χωριὸ π.χ. τοῦ Χορτιάτη ὑπῆρχε συνοικία καὶ στὸ χωριὸ Πυλαία (τὶς παλαιὲς Καπουτζίδες) τοποθεσία με τὴν ἴδια ὀνομασία.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω στοιχεῖα βγάζουμε τὰ ἐξῆς συμπεράσματα: Στὰ Γενιτσά κατὰ τὸ δεῦτερο μισὸ τοῦ 19ου αἰῶνα ὑπῆρχαν δέκα συνοικίες μουσουλμανικὲς μὲ 1.483 σπίτια καὶ τέσσερις συνοικίες χριστιανικὲς μὲ 925 σπίτια¹. Σ' αὐτοὺς πρέπει νὰ προσθέσουμε καὶ τοὺς 210 ιδιοκτῆτες χωραφιών, ποὺ πιθανὸν νὰ ἔμεναν σὲ σπίτια ποὺ νοίκιαζαν, ἀφοῦ δὲν ἀναγράφονται δικά τους. Μποροῦμε ἐπομένως νὰ ὑπολογίσουμε τοὺς μουσουλμάνους κατοίκους τῶν Γενιτσῶν σὲ 7.500 περίπου καὶ τοὺς χριστιανούς σὲ 5.600. Παρατηροῦμε ἐπίσης κατὰ τὰ τέλη τοῦ αἰῶνα μιὰ αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ, ποὺ ὀφείλεται στὴν ἐγκατάσταση μουσουλμάνων προσφύγων στὴν πόλη. Σημαντικὴ αὔξηση παρουσιάζει καὶ ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς, δὲν διευκρινίζεται ὅμως ἂν πρόκειται γιὰ ντόπιους ἢ γιὰ ξένους ποὺ ἐγκαθίστανται στὴν πόλη.

Τὰ ὀνόματα τῶν χριστιανῶν κατοίκων δὲν μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ ὑπολογίσουμε μὲ βεβαιότητα σὲ ποιά ἐθνικότητα ἀνήκε ὁ καθένας. Ὅπωςδὴποτε τὸ ἐλληνικὸ στοιχεῖο ἦταν ἀρκετὰ σημαντικό, ἀφοῦ ἤδη γύρω στὰ 1860 χτίζεται ἡ πρώτη ἐκκλησία στὴν πόλη ἀπὸ Ἑλληνας, ἐνῶ ἡ βουλγαρικὴ χτίστηκε ἀρκετὰ ἀργότερα, τὸ 1908².

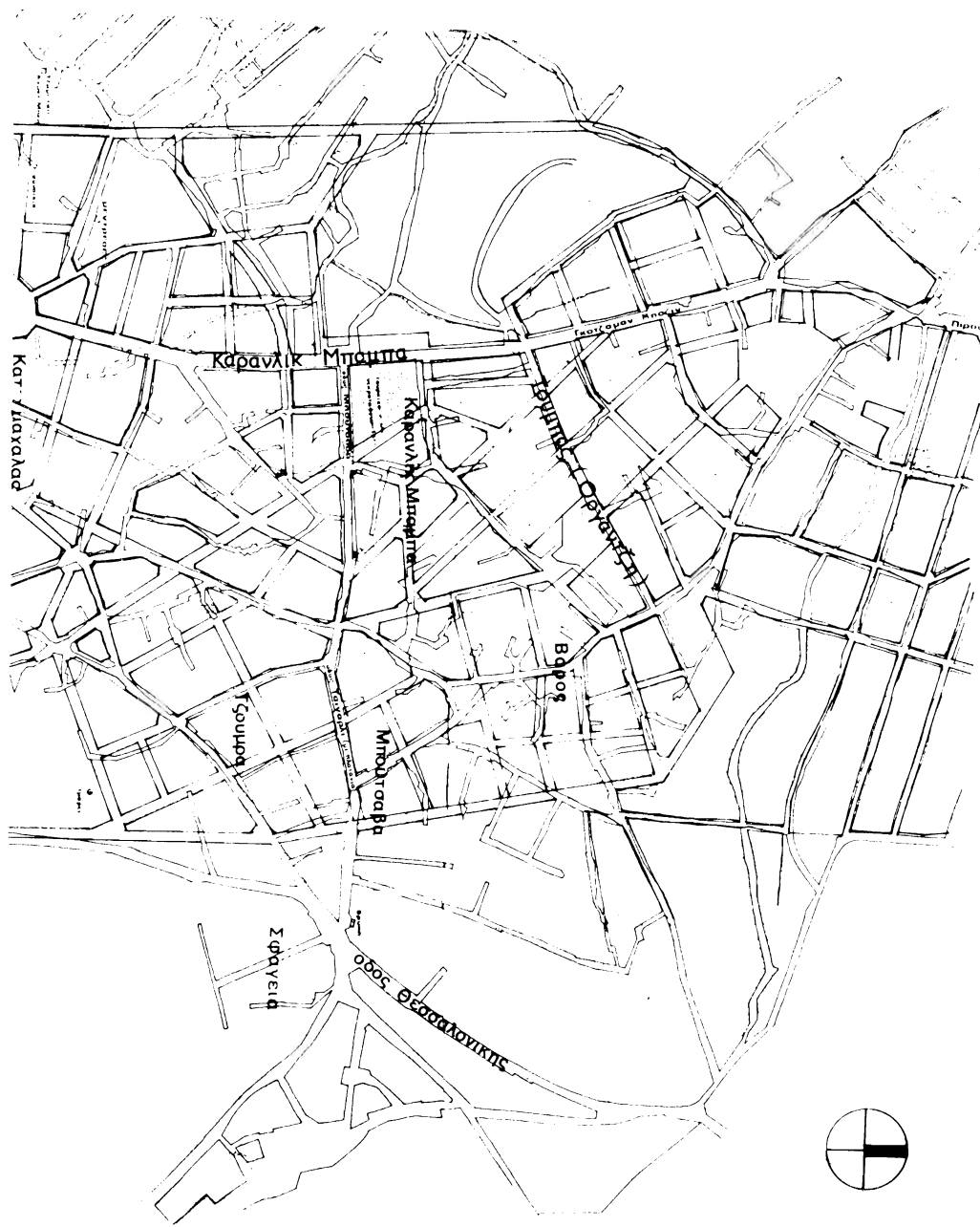
Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Μακεδονίας

ΒΑΣΙΛΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ

1. Ὁ Ἑβλιγιὰ Τσελεμπὴ ἀναφέρει ὅτι στὰ μέσα τοῦ 17ου αἰ. ὑπῆρχαν στὰ Γενιτσά δεκαεπτὰ συνοικίες, χωρὶς νὰ σημειώνη τίς ὀνομασίες τους, μὲ 1.500 σπίτια συνολικά, (βλ. Δ η μ η τ ρ ι ἄ δ η, ἔ.ἄ., σ. 215). Στὶς ἀρχὲς ὅμως τοῦ 19ου αἰ. εἶχαν σημειωθῆ ἐπιδημίες ποὺ εἶχαν μειώσει τὸν πληθυσμὸ τῆς πόλης σὲ ἀρκετὸ βαθμὸ (βλ. M. K i e l, Yenice Vardar (Vardar Yenicesi - Giannitsa). «Byzantina Neerlandica», τ. 3 (1972).

2. Βλ. Β. Δ η μ η τ ρ ι ἄ δ η, Ἔνα φερμάνι γιὰ τὴν ἀνέγερση τῆς πρώτης ἐκκλησίας τῶν Γενιτσῶν, «Μακεδονικά», τ. 9 (1969), σ. 324-335.

SUMMARY

Vasilis Demetriades, Districts and roads in Yenidje Vardar at the end of 19th century.

The author attempts to describe the town of Yanitsa (Turkish Yenidje-Vardar) near Thessaloniki, as it was during the end of 19th century. He gets his information from the Turkish land registers and the land-tax ones, kept at the Historical Archives of Macedonia, in Thessaloniki. After a brief description of the registers, he presents the results of his research, and gives the names of the Turkish and Greek districts, the names of the roads and the numbers of houses and shops in every district. He comes to the conclusion that the town had 1.483 Moslem houses divided in ten districts, and 925 Christian houses divided in four districts. A map of the old town is provided, where the names of roads and districts as well as the sites of several Turkish monuments, preserved until today, have been added by the author.